

Josip Klaić

Slojevitost Bukovčeva djelovanja

Korijeni i krila. Vlaho Bukovac u Zagrebu, Cavtatu i Beču 1893. – 1903.,
Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 17. veljače – 19. lipnja 2022.

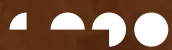
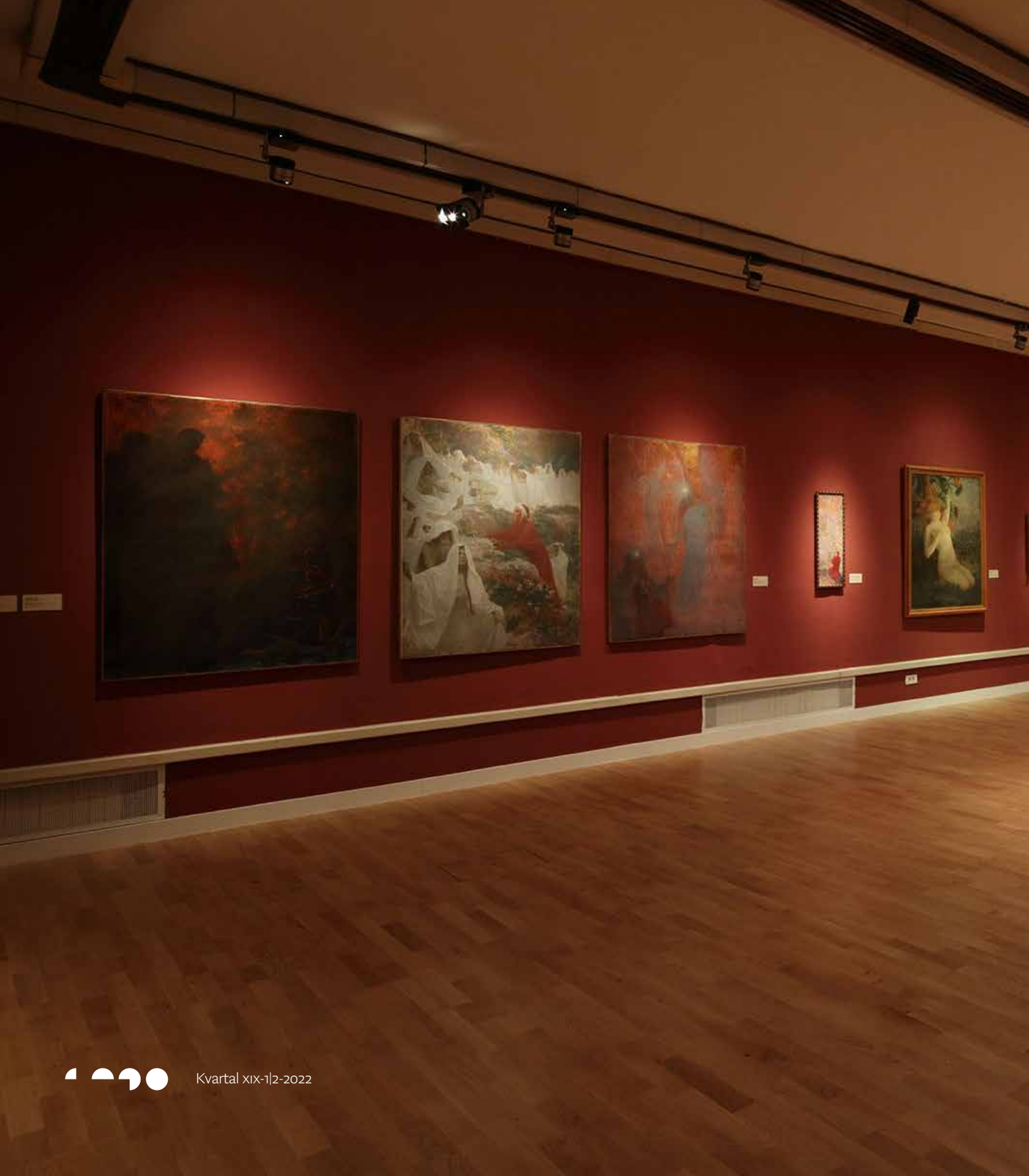
AUTORICE IZLOŽBE: Petra Vugrinec i Lucija Vuković

KOAUTHORI: Dragan Damjanović, Iskra Iveljić, Irena Kraševac, Petar Petrović

Trebalo je pričekati više od četiri godine od izložbe *Vlaho Bukovac u Parizu 1877.–1893.* do nastavka ciklusa *Vlaho Bukovac u Europi*, tripartitnog projekta zamišljenog u Klovićevim dvorima. Između Bukovčevih Pariza i Zagreba–Cavtata–Beča u međuvremenu su se postavili potresi i pandemije. Onaj Zagreb izgrađen u vremenu Strossmayera, Kršnjavog, Račkog, Miletića i samog Bukovca, ali i Vranyczanyjevih i Pongračevih, trenutačno je pod skelama, zatvoren i u iščekivanju boljih dana. Druga izložba naslovljena *Korijeni i krila: Vlaho Bukovac u Zagrebu, Cavtatu i Beču 1893.–1903.* dotiče se svih njih.

Bukovčev dolazak u Zagreb iz Pariza, u kojem je uživao ugled i slavu, zbio se u naglom uzletu dotada malenog grada goleme Monarhije u sjeni Beča i Budimpešte, grada koji osnivanjem i gradnjom temeljnih institucija zauzima prvenstvo u formiranju nacionalnog duha i identiteta. Svjesni da se ujedinjenje unutar Trojedine kraljevine u politički slojevitoj razjedinjenosti može ostvariti jedino i samo kroz jezik, kulturu, umjetnost i obrazovanje, prvaci poput Račkog i Strossmayera, a ranije Vukotinovića i Saksinskog, na temeljima koje su postavili ilirci, pristupaju upravo takvom programu. Nakon Mažuranićeva dovršenja *Osmana* 1844., Franjo pl. Marković, prvi profesor filozofije na zagrebačkom sveučilištu, izdat će 1877. *Estetičku ocjenu Gundulićeva „Osmana”*, a 1888. godine tumačit će Gundulićevu *Dubravku* kao alegoriju dubrovačke slobode. Pastoralu će Stjepan Miletić,

Kvartal XIX-1|2-2022

FOTO G. Vranić

čiji je maestralan portret i na ovoj izložbi, režijski oživjeti na sceni novoga Hrvatskog narodnog kazališta kao njegov prvi intendant. Iz takve ideje koja se već dugo začinjala kroz riječ i misao izrast će kult Gundulića, koji će Bukovac, kao jedini sposoban, predočiti u sliku. Konačno će Gundulić kroz četiri zagrebačke monumentalne kompozicije za Akademiju, Institut, Kazalište, Knjižnicu te kroz strop Bondina kazališta u Dubrovniku biti ustoličen na hrvatski Parnas i okrunjen kao *poeta laureatus*, zaogrnut u vladajući grimiz kneževe velate (premda to nikad nije bio!) kao knez pjesnika i pjesnik knezova, u svjesnoj estetizaciji politike i politizaciji umjetnosti. Upravo je to jedna od temeljnih Bukovčevih zasluga zagrebačkog perioda tijekom kojeg je u sliku pretvorio ne samo nacionalnu nego i nadnacionalnu ideju, koja je u prvenstvu biskupa Strossmayera bila ujedinjenje, ne samo hrvatskih zemalja nego svih južnih Slavena, ali prije svega kao ujedinjenje duhovne slobode jer kako je biskup uobičavao reći: „narod duševno slobodan, ako i padne u fizično ropstvo, ne će za uvijek ostati u njemu”. Na trenutačnoj izložbi ta utemeljujuća uloga Bukovca nije toliko razvidna kroz sama djela, naime prisutan je tek *Gundulićev san*. Međutim, nije riječ ni o kakvom propustu, već o ograničenim uvjetima. Izlaganje zastora ogromnih dimenzija teško je ostvariv pothvat posebno po pitanju prostora kojim se u postpotresnom vremenu oskudijeva, *Dubravka* je nedavno bila doputovala za prethodnu izložbu koja se trenutačno odvija u Budimpešti, a *Razvitak kulture* iz stare Knjižnice (1913.) pripada praškom

razdoblju. Za razliku od spomenutih djela koja su složenim ikonografskim programom zahtijevala mnoštvo likova i sadržaja, izloženi ciklus od četiri *Alegorije umjetnosti* odiše prozračnošću simbolizma nadahnutog antikom i Egiptom te dokazuje još jednom kako Bukovac nije zapadao u samo jednu maniru prikaza niti je dozvolio sebi opetovanje slikarskih rješenja ili tema.

Svakako je na izložbi prisutniji kao portretist, po čemu je i najpoznatiji. Prvih pet dvorana izložbenog prostora ispunjavaju portreti pripadnika zagrebačkog visokog sloja. Već je krajem pariškog perioda nastupio s plenerističkim rastvaranjem pozadine, čemu smo mogli svjedočiti i na prvoj izložbi ciklusa, gdje su domaćoj publici prvi put bili vidljivi impresivni portreti Samuela Foga i Laure Le Doux nastali za boravaka u Engleskoj. U Zagrebu će, također rasvjetljavajući paletu, u eksterijere postaviti niz protagonista bogatoga društvenog života i ostvariti neke od portretističkih vrhunaca. Kod portretistike treba istaknuti i cavtatski period od četiri godine iz kojeg se ističu biseri – grupni portreti obitelji Pappi (dosad neviđen) i Račić; nadasve potonji naslikan u ružičastom sfumatu topline mediteranskog sunca cavtatskog vrta. Treba uzeti u obzir da Bukovac ovdje slika članove svoje uže obitelji, gdje će, za razliku od reprezentativnosti zagrebačkih naručitelja, prevladati osobniji i bliskiji dojam. Cavtatski period karakterizirat će i „suha tehnika”, izostanak nanošenja završnog sloja laka, tzv. *firnisanja*, kako autorica Lucija Vuković ističe u tekstu kataloga. Takva pastelna,

Two nude figures in a landscape
by [illegible]
[illegible]

18. Jovanović, 1888
Nude figure lying on a bed
Oil on canvas, 1888

19. Jovanović, 1888
Nude figure lying on a bed
Oil on canvas, 1888

20. Jovanović, 1888
Nude figure sitting on a bed
Oil on canvas, 1888

FOTO G. Vranić

1892.

Krajem 1891. godine Bukovac boravi na Lapadu u Dubrovniku kod obitelji Pitarević

2. siječnja ženi se Jelicom Pitarević iz Dubrovnika.

U listopadu sa suprugom Jelicom odlazi u Dakovo, gdje će portretirati biskupa Josipa Jurja Strossmayera.

U prolasku kroz Zagreb susreće se s predsjednikom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr. Franjom Račkim, koji ga povezuje s pripadnicima zagrebačkog intelektualnog miljea, a što je najvažnije, i s odjelnim predstojnikom dr. Isom Kršnjavim.

At the end of 1891, Bukovac stayed in Lapad, Dubrovnik, with the Pitarević family.

On the 2nd of January, he married Jelica Pitarević from Dubrovnik.

In October, Bukovac and his wife Jelica went to Dakovo where he portrayed Bishop Josip (Jura) Strossmayer.

On his way through Zagreb, he met with the president of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts, Dr. Franjo Rački, who connected him with members of the Zagreb intellectual milieu, and most importantly with Head of Department, Dr. Iso Kršnjavi.

1893.

Privučen naredbama za biskupa Strossmayera (*Gundulićev san*), za Maticu hrvatsku i vladu (Dubravka i Promicanje i unapređenje znanosti i umjetnosti u Hrvatskoj i Slavoniji za banooznja Dragutina grofa Khuena Héderváryja), odlučuje se nastaniti u Zagrebu. Zbog prihvaćanja vladine narudžbe za sliku koja je trebala glorificirati vladavinu ozloglašeniog bana Héderváryja Bukovac gubi naklonost biskupa Strossmayera te već nakon dolaska u Zagreb nehotice postaje akterom kompleksnih političkih zbivanja. Odbija narudžbu, a financijski gubitak nadoknadiće mu obitelj baruna Ljudevica Vranyczanija i obitelj Guida Pongratza koje naručuju portrete što će ih Bukovac slikati na imanjima obitelji u Oroslavju, Jurovu i na Bledu.

U lipnju u Cavtatu na svijet dolazi Bukovčev sin Ago.

U Akademijinoj palači Bukovac otvara svoju prvu samostalnu izložbu, a ujedno i prvu pravu likovnu manifestaciju održanu u Zagrebu, koju je posjetilo više od 2000 ljudi. Na toj su izložbi izloženi magnetski portreti te portreti Vranyczanyjevih i obitelji Pongratz.

Privučen naredbama za biskupa Strossmayera (*Gundulićev san*), za Maticu hrvatsku i vladu (Dubravka i Promicanje i unapređenje znanosti i umjetnosti u Hrvatskoj i Slavoniji za banooznja Dragutina grofa Khuena Héderváryja), odlučuje se nastaniti u Zagrebu.

Attracted by the commissions for Bishop Josip (Jura) Strossmayer's (*Gundulićev san*), for the Matica hrvatska and the government (Dubravka and Promotion and advancement of science and art in Croatia and Slavonia for Ban Dragutin Count Khuen-Héderváry), he decided to settle in Zagreb. Due to the fact that he accepted the government's commission for a painting that was supposed to glorify the rule of the infamous and notorious ruler and spend his entire life depicting him, Bukovac lost the favour of Bishop Strossmayer. By the time he arrived in Zagreb he was already an actor in a complex political situation. He refused the order, and the financial loss was compensated by the family of Baron Ludovic Vranyczany and the family of Guido Pongratz, who commissioned portraits that Bukovac painted on the family estates in Oroslavje, Juruvac and Bled.

1894.

Organizira izložbu u Hliči 40 kod Mena izlaze portrete pitarević i Kosevich obitelji, tj. portret

Borari u Beču radi Pongratz i suprug

Bukovčeva prisutnost na izložbi u Hliči 40 kod Mena u inozemstvu želi kod Bukovca opeć talenta i razinost i manjem slikarske na otvorenom - pl

Prvi se put zajedni na Hrvatskoj natio Akademijinoj pal

He started to organize the exhibition in Hliči 40 near Mena. He wanted to show the portraits of the Pitarević and Kosevich families, i.e. portraits of his family and the portraits of the Pongratz family. He wanted to show the portraits of the Pongratz family in the exhibition in Hliči 40 near Mena.

FOTO G. Vranić

mat površina pojačava dojam gotovo kolažnog građenja kompozicije, što je posebno vidljivo na monumentalnom platnu *Karneval u Epidaurusu*. K tome, ono je i svjedok Bukovca kao centralne društvene figure krajnjeg juga kojem daje inpute suvremenih europskih strujanja.

Posljednja uloga Vlahu Bukovcu u zagrebačkom periodu jest njegova utemeljiteljska funkcija Umjetničkog paviljona, *Milenijske izložbe* i atelijerskih prostora, pedagoški rad, okupljanje prve moderne generacije umjetnika nazvane zagrebačkom šarenom školom i osnivanje Društva hrvatskih umjetnika koje je pratila secesija od Kršnjavoga. Upravo je posljednje bila razdjelna točka koja ga je natjerala na odlazak iz Zagreba, grada koji je kao jedan od rijetkih nadržao svojom veličinom, grada koji mu pri posljednjem putovanju na zadnje počivalište, za razliku od Praga, Splita i Dubrovnika, nije iskazao ikakvu počast. Da se ne zaobiđe, posljednja dvorana posvećena je jednogodišnjem bečkom razdoblju 1902./1903. s rijetko viđenim iznimnim *Portretom sina Aga* i amblematskim djelom *Adio*, simboličnim zaključkom izložbe.

Prva izložba ciklusa propulzivno je ušla u prostor Klovićevih dvora. Posjetitelj je imao dojam da skupa s Bukovcem sudjeluje u njegovu mladenačkom osvajanju svijeta: od dječачke Amerike, preko mladenačkog Pariza, boravaka u Engleskoj, Srbiji, Crnoj Gori, povratka u Dubrovnik i Dalmaciju do najave dolaska u Zagreb. Prethodna dramatika zamijenjena je mirnim i sigurnim postavom koji govori o zrelosti Bukovcu, hranitelju obitelji, vlasniku kuće i atelijera

u Zagrebu, osovinom domaće scene čiji je *spiritus movens*. Ispod takvog postava nazire se slojevitost situacije isprepletene nizom političko-umjetničko-privatnih odnosa (J. J. Strossmayer, I. Kršnjavi, B. Čikoš Sesija, Lj. Vranyczany). Njegova uloga više je od salonskog portretista, a javno umjetničko djelovanje složena politička konstelacija. Jednako se tako osjeća preplitanje Bukovca i Cavtata – njegovo sebedarje rodnom kraju, ali i svojevrsna lakoća bivanja u poznatom okruženju, o čemu svjedoče portreti obitelji i prijatelja te izleti u mediteranski pejzaž.

Nakon svega, s nestrpljenjem se iščekuje završna izložba ciklusa, ona posvećena Pragu, gradu u kojem je stvorio golemi dio svojeg opusa i ostavio duboki pedagoški trag, ali i grada koji je tada jedno od intelektualnih središta Europe. Također, ovaj projekt ostaje primjer sustavne obrade i prezentacije jednog umjetnika, ostvariv, doduše, jedino kod velikih i slojevitih ličnosti. Stoga bi bilo zanimljivo vidjeti i ovakve obrade drugih pojedinaca, kojih je u domaćoj umjetnosti uz Bukovca iznimno malo. ✕